

Romuald Zalewski, prof. dr hab.
Uniwersytet Zielonogórski

<https://doi.org/10.26366/PTE.ZG.2018.144>

Recenzja książki

autorstwa Eulalii Skawińskiej, Piotra Kulyka i Anny Niewiadomskiej, pt.
Międzynarodowe stosunki gospodarcze w XXI wieku. Poszukiwanie równowagi.
Wydawca CeDeWu. Warszawa 2018. ss. 264.

A review of a book by Eulalia Skawińska, Piotr Kulyk and Anna Niewiadomska, entitled
International economic relations in the 21st century. Search for balance. CeDeWu.
Warsaw 2018. pp. 264.

Praca będąca przedmiotem recenzji zwraca uwagę na rynku wydawniczym **nowatorskim tytułem** w stosunku do dotychczas spotykanych. Tę refleksję potwierdza struktura książki. Ma ona charakter podręcznika, o czym autorzy informują we wstępie tej monografii twierdząc, że: *„Myślą przewodnią całości książki jest dostarczenie wiedzy dla studentów o możliwym, bardziej zrównoważonym rozwoju gospodarki światowej, poprzez kształtowanie międzynarodowych stosunków gospodarczych sprzyjające takiemu rozwojowi”* (s. 15). Praca składa się, oprócz wykazu skrótów i wstępu, z siedmiu rozdziałów uszeregowanych w logicznej kolejności i każdy z nich zawiera najpierw rozważania teoretyczne, tj. prezentację istniejącej wiedzy na temat badanego zjawiska, następnie analizę danych źródłowych, a na końcu wnioski dla przyszłości jego kształtowania się. Podstawą opracowania są źródła wtórne, a dane z nich wykorzystane w analizie zostały **pięknie** przedstawione z zastosowaniem metody wizualizacji. Wśród źródeł wtórnych znajdują się wyniki wcześniejszych badań i opracowań autorów tej monografii.

Tytuł książki sugeruje, że musi wystąpić poszukiwanie większej równowagi w rozwoju międzynarodowych stosunków gospodarczych (MSG). W podtekście czytamy, że chodzi o kształtowanie odpowiednich warunków umożliwiających taki proces. Jak stwierdzają autorzy potrzebę taką uzasadnia narastająca asymetria rozwoju krajów wysoko i słabo rozwiniętych oraz związane z tym negatywne konsekwencje społeczne i środowiskowe. Z kolei struktura książki wskazuje, że to poszukiwanie musi mieć charakter wielopoziomowy z zaangażowaniem wszystkich podmiotów gospodarowania. W związku z tym autorzy prowadząc krytyczną analizę istniejącego stanu konsekwencji nierównowagi w świetle źródeł wtórnych, od początku przestrzegają tej logiki rozważań.

Rozdział pierwszy zawiera prezentację zjawiska globalizacji, jej przyczyn oraz skutków pozytywnych i negatywnych dla gospodarek narodowych oraz niejednoznaczną jej ocenę w literaturze *ex post*. Przyjęto, że „globalizacja w obecnej formie zarządzania jest przedmiotem krytyki i propozycji zmian” (s. 43). W uzasadnieniu zaprezentowano poziom współczesnej globalizacji krajów w świetle indeksów globalizacji różnych instytucji i doradczych firm rankingowych. Ich wyniki pozwalają na uznanie trwałości globalizacji i dominacji krajów wysoko rozwiniętych w intensywności tego procesu. Dalej omówiono wpływ różnych projektów oraz umów międzynarodowych na dynamikę globalizacji. W ostatnim podrozdziale tej części pracy wskazano na 7 wyznaczników równoważenia globalizacji *ex ante*, co stanowi absolutnie nowe spojrzenie na ten problem. Jednym z nich jest zwiększenie roli państwa, jako aktywnego, wpływowego podmiotu w stosunkach międzynarodowych w zarządzaniu globalnym.

W drugim rozdziale scharakteryzowano działalność dziesięciu organizacji międzynarodowych, które dotychczas miały największy wpływ na stosunki gospodarcze. Można je podzielić na 3 grupy, tj. finansowe, gospodarcze i oddziałujące na jakość i bezpieczeństwo obrotów w handlu międzynarodowym w sposób pośredni lub bezpośredni. Do pierwszej zaliczono Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Bank Światowy, Europejski Bank Rozbudowy i Rozwoju. To one w największym stopniu przyporządkowały międzynarodowe stosunki gospodarcze interesom grup kapitałowych z krajów wysoko rozwiniętych. Do drugiej grupy zaliczono Światową Organizację Handlu, Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju oraz Konferencję Narodów Zjednoczonych do/s Handlu i Rozwoju, a także Organizację Krajów Eksportujących Ropę Naftową. Te podmioty swoją działalnością na rynku globalnym również przyczyniły się do polaryzacji ekonomiczno-społecznej świata i wzrostu sprzeczności interesów poszczególnych krajów w MSG. **Nowością w literaturze** jest zaprezentowanie w trzeciej grupie Międzynarodowej Organizacji Normalizacyjnej, Organizacji ds. Wyżywienia i Rolnictwa oraz Światowej Organizacji Zdrowia. Poszukiwano odpowiedzi na pytanie czy dotychczas praca tych organizacji na rzecz jakości towarów i usług w handlu międzynarodowym jest wystarczająca. Należy zgodzić się z tezą, że ich rola związana z poprawą jakości życia społeczeństw, poprzez kształtowanie jakości produktów, procesów, innowacji, środowiska i zarządzania organizacją, będzie w przyszłości rosnąca w stosunkach międzynarodowych na rzecz zrównoważenia. Krytyczna analiza tych organizacji, utworzonych już po II wojnie światowej, wskazuje na konieczność

ewolucji ich celów, sposobów i instrumentów realizacji strategii w kierunku prospołecznej orientacji jako podstawy nowego paradygmatu MSG.

Odnosząc się do roli trzech wyżej wymienionych organizacji międzynarodowych, zwrócono uwagę na to, że łączy je działalność na rzecz normalizacji jakości i bezpieczeństwa towarów w różnych aspektach. FAO, jako agenda ONZ uczestniczy, np. w zawieraniu porozumień w sprawach handlu produktami rolnymi, udziela pomocy technicznej i finansowej krajom nisko rozwiniętym, zabiega o podniesienie poziomu wyżywienia narodów (walka z głodem i niedożywieniem), bada oddziaływanie rolnictwa na środowisko. W tym kontekście dobrze brzmi wniosek autorów, że „FAO ściśle współpracuje z innymi globalnymi organizacjami finansowymi i handlowymi w zakresie realizacji programu i sformułowanych zaleceń oraz dostarczania informacji”(s. 71) i *„ma wobec tego wpływ na handel od strony ilościowej i jakościowej oraz na kierunki jego obrotów. Tym samym kształtuje międzynarodowe stosunki gospodarcze. W dążeniu do zrównoważonego rozwoju gospodarczego świata rola FAO będzie w przyszłości rosnąca w kształtowaniu równowagi w MSG”* (s. 71).

Wśród wielu specyficznych zadań WHO – Światowej Organizacji Zdrowia, oprócz problemów ściśle medycznych znajduje się „ustalenie norm i standardów dotyczących składu lekarstw i jakości żywności” (s. 71) oraz „promowanie współpracy między państwami w dziedzinie ochrony zdrowia, zwalczania epidemii chorób zakaźnych” (s. 71). Handel międzynarodowy żywnością oraz rosnący ruch turystyczny sprawiają, że rozprzestrzeniają się też zagrożenia zdrowotne, a nawet dla środowiska przyrodniczego. Niezbędna jest współpraca w normalizacji barier sanitarnych i fitosanitarnych w handlu. Uważam, że zwrócenie uwagi na te aspekty w książce o MSG jest bardzo ważne.

Wreszcie ISO – Międzynarodowa Organizacja Normalizacyjna ustanawia międzynarodowe normy i standard, tworząc „otwartą sieć uregulowań, które dotyczą zarządzania organizacjami w aspektach jakości, środowiska, bezpieczeństwa pracowników, bezpieczeństwa żywności, usług informatycznych, ciągłości działania oraz innych ważnych rodzajów działalności” (s. 78).

W końcowej części tego rozdziału, na podstawie studiów literatury, sformułowano 8 propozycji zmian organizacji międzynarodowych. Może to stanowić podstawę do dyskusji i oddziaływania na reorientację strategii funkcjonowania dotychczasowych oraz tworzenia nowych organizacji międzynarodowych uwzględniających podmiotowe podejście z naciskiem na etykę, normy wzajemności, zaufanie, odpowiedzialność, współpracę.

Następna część pracy dotyczy międzynarodowych obrotów handlu kapitałem portfelowym i bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi (rozdz. III) oraz towarami, usługami i prawami własności intelektualnej (rozdz. IV). Taką kolejność uzasadnia współczesna dynamika tych obrotów. Omówiono tutaj dyskusję dotyczącą podstawowych pojęć, form przejawu, korzyści i zagrożeń wynikających z trendów kształtowania się obrotów w świetle głównych teorii ekonomicznych. Dokonano oceny pozycji Polski w tych przepływach w całym okresie transformacji, w kontekście kształtowania bilansu płatniczego. Zakres prezentacji całości obrotów ma charakter podmiotowy i przestrzenny w dłuższym okresie. W ograniczonym zakresie potraktowano jednak politykę handlu międzynarodowego (s. 156-159), w tym stosowane instrumenty pozataryfowe i parataryfowe, przedstawiane w innych opracowaniach autorów oraz w podręcznikach z ekonomii międzynarodowej. Jednakże warto czytelnikowi uświadomić, że rosnący protekcyjizm regulacyjny na świecie w XXI w. (bariery techniczne i fitosanitarne, ilościowe, finansowe, transportowe) utrudnia kontakty podmiotów w handlu towarami i usługami, a tym samym rozwój MSG w kierunku zrównowżenia.

Za nowy wkład do literatury w tej części monografii należy uznać po pierwsze przedstawienie wpływu potencjalnie pozytywnych efektów mikro i makroekonomicznych BIZ w kraju biorcy na zrównoważony rozwój gospodarki. Po drugie, wykonanie charakterystyki usług finansowych, w ramach światowego obrotu usług biznesowych. Po trzecie, odniesiono się do delokalizacji usług (offshoring i outsourcing) w Polsce. Po czwarte, zaprezentowanie analizy form i wartości oraz oceny handlu międzynarodowymi prawami własności intelektualnej (s. 153-155) w układzie grup państw, kontynentów i najważniejszych eksporterów i importerów. Po piąte, postawienie ważnych pytań jako problemów badawczych dla zrównoważonego rozwoju MSG (s. 159).

Kolejny rozdział został zatytułowany „Międzynarodowe migracje siły roboczej”. Zawiera on na początku rozważania na temat istoty i charakteru zjawiska tych przepływów, a następnie wpływu globalizacji na krajowe rynki pracy. Przedstawiona dalej analiza źródeł wtórnych wskazuje, że zjawisko to ma charakter nasilający, aczkolwiek ten przepływ jest ograniczony. Swobodny przepływ siły roboczej występuje tylko w pewnych ugrupowaniach, np. w Unii Europejskiej. Wobec tego ustosunkowano się do skali migracji (według kontynentów, wieku, kierunków), jej przyczyn (czynników wypychających i przyciągających) i konsekwencji makroekonomicznych. Tę część pracy można uznać **za nową** w literaturze MSG. Istotne bowiem jest w świetle rosnącego rozmiaru migracji poznanie ich form, korzyści i zagrożeń wynikających z tego zjawiska teraz i w przyszłości. W tym celu ważne stało się

dokonanie rozróżnienia na uchodźców i migrantów zarobkowych. Interesujące jest autorskie opracowanie wpływu globalizacji ekonomicznej na współczesny rynek pracy.

Rozdział szósty pt. „Determinanty kształtowania bilansu płatniczego” zawiera cztery podrozdziały. Najpierw omówiono teoretyczne aspekty bilansu płatniczego i jego strukturę, tj. 4 składniki tego bilansu w kontekście zrównoważenia oraz warunki równowagi i przyczyny nierównowagi. Następnie przedstawiono warunki zewnętrzne i wewnętrzne kształtowania bilansu płatniczego. Szczególną uwagę poświęcono dalej charakterystyce rachunku bieżącego w krajach o różnym poziomie rozwoju. Analiza danych empirycznych wykonana dla krajów europejskich dotyczy okresu 2005 do 2016 pozwoliła na dyskusję w obliczu istniejących stanów rachunku bieżącego w różnych krajach (nadwyżka/deficyt). Tę część pracy należy uznać za poprawną i nie wybiegającą *ex ante* poza istniejące już poglądy w świetle teorii ekonomii. Dalej podjęto próbę oceny wpływu międzynarodowych stosunków ekonomicznych na bilans płatniczy. Została ona poprawnie wykonana na podstawie dostępnej literatury. Wskazano słusznie na rosnącą rolę powiązań ekonomicznych w międzynarodowym podziale pracy, co jest ważne szczególnie w sieciowym kształtowaniu relacji między podmiotami na międzynarodowym rynku.

Ostatni, siódmy rozdział, jest poświęcony również finansom międzynarodowym, został zatytułowany „Międzynarodowe systemy i rynki walutowe” i jest najbardziej obszerny (s. 205-246). Wyjaśniono w nim znaczenie kursu walutowego, tworzenie międzynarodowego systemu walutowego i międzynarodowych stosunków walutowych w kontekście międzynarodowych stosunków gospodarczych XXI w. Podstawą jego przygotowania jest literatura światowa, a prezentowana treść pozwala lepiej zrozumieć wspomniany związek, aczkolwiek jej przyswajanie wymaga szczególnej uwagi. Na wstępie pracy wyjaśniono pojęcia: kurs walutowy nominalny, realny i efektywny oraz wymienialność walutową. Przedstawiono stopnie wymienialności waluty i klasyfikacje państw pod względem stopnia wymienialności waluty krajowej. Następnie zaprezentowano dwie podstawowe i kilka innych funkcji kursu walut pełnione w krajowym i międzynarodowym systemie ekonomicznym. Dalej w logicznej kolejności omówiono kategorię rynku walutowego jako największego rynku finansowego na świecie, najbardziej płynnego i zmiennego oraz jego funkcje i uczestników, ze wskazaniem ich udziałów na tym rynku. W konsekwencji podziału tego rynku na tradycyjny i instrumentów pochodnych przedstawiono znaczenie walut podstawowych i alternatywnych wskazując, że rola tych ostatnich jest rosnąca, w tym walut wirtualnych. Dalsza analiza zaprezentowana w tym rozdziale obejmuje wyjaśnienie kategorii

międzynarodowego systemu walutowego i przesłanek jego tworzenia oraz omówienie przekształcenia tego systemu w ujęciu historycznym. Głębsza edukacja na temat międzynarodowych systemów walutowych wymagała omówienia ich rodzajów, etapów przekształceń i przedstawienia struktury systemów kursowych przez kraje członkowskie MFW. Ostatni podrozdział dotyczy prezentacji czynników determinujących kurs walutowy w kontekście podstawowych teorii wyjaśniających zmiany tego kursu. Rozdział charakteryzuje nowoczesne podejście w jego konstrukcji (wyróżnienie treści, własne klasyfikacje, stosowanie przypisów wyjaśniających) i aktualność treści wzbogaconych własnymi rysunkami oraz przystępny sposób jej interpretacji. **Jego opracowanie w tym kształcie w całości można uznać za nowy wkład do literatury z MSG** o charakterze edukacyjnym.

Książka jest opracowana w nurcie ekonomii alternatywnej z przywołaniem również wielu polskich ekonomistów jako autorytetów (np. G. Kołodko, E. Mączyńska, A. Budnikowski, M. Gorynia, J. Misala). Studiując treść pracy należy stwierdzić, że jej zespół autorski dąży do odpowiedzi na wiele trudnych pytań, które są obecne w różnych badaniach teoretyków z zakresu nauk społecznych, a mianowicie dotyczących ekonomicznych stosunków międzynarodowych, zrównoważonego rozwoju i polityki gospodarczej. Współcześnie w okresie braku skutecznego mechanizmu oddziaływania na ład rynkowy i zrównoważony rozwój gospodarczo-społeczno-ekologiczny, jedno z podstawowych pytań dotyczyć musi sposobu kształtowania relacji między podmiotami opartymi na zaufaniu i doskonaleniu systemu instytucjonalnego w stosunkach międzynarodowych. W innych pytaniach chodzi o określenie przyszłej roli państwa w procesie zarządzania globalizacją i kierunku ewolucji dotychczasowych, a także przyszłych organizacji oraz ugrupowań wpływających na światowe obroty kapitału, towarów i usług. W świetle braku jednoznaczności stanowiska w literaturze na ten temat, należy stwierdzić, że recenzowana praca wnosi **w tym zakresie nowy, oryginalny wkład do literatury o dużym znaczeniu teoretycznym i aplikacyjnym**.

Książka jest przeznaczona dla studentów i szerzej w sektorze edukacji. Co więcej, może być jednocześnie traktowana jako **kompedium wiedzy** na ten temat przez menedżerów, polityków, działaczy gospodarczych oraz pracowników samorządów terytorialnych. Jest ona zaproszeniem do zgłębiania wiedzy i do uczestnictwa w ograniczaniu istniejących i możliwych do wystąpienia nowych zagrożeń dotyczących budowy zrównoważonych MSG.

Jestem przeświadczony o wartości naukowo-dydaktycznej prezentowanej treści książki i potrzebie transformowania nowej idei kształtowania bardziej zrównoważonych stosunków

gospodarczych w praktyce. Dlatego **polecam ją odbiorcom** szeroko zainteresowanym tymi zagadnieniami, zarówno **poznającym dopiero je, jak również dojrzałym**. Wielu przecież z nas, podobnie jak autorzy tej pracy, stawia sobie na co dzień pytania o możliwości wzrostu pozycji Polski w konkurencyjności, innowacyjności i obrotach handlu międzynarodowego? Jak bardzo zależy ona od otoczenia międzynarodowego, a na ile od endogenicznych czynników? Jakie można zastosować metody i sposoby kształtowania zrównoważonych MSG, aby stymulowały bardziej zrównoważony rozwój gospodarczo-społeczny i ekologiczny? W jakim kierunku powinny w związku z tym ewoluować rozwiązania instytucjonalne i strategie działania głównych graczy na rynku? Autorzy podjęli skuteczną próbę odpowiedzi na te kwestie dostarczając nowych informacji, *„dotyczących zwiększenia szans, w kształtowaniu współpracy międzynarodowej oraz wynikającej z niej współzależności”* (s. 13).

Podsumowując stwierdzam, że książka **stanowi nowe otwarcie na dyskusję o MSG**. Zawiera ona bogaty materiał faktograficzny, zamieszczony w tabelach i rysunkach, pozwalający na łatwość przyswajania wiedzy. Zawiera ona dużą syntezę problemów występujących w tym przedmiocie o niejednoznacznej ocenie, co wymagało olbrzymiej dyscypliny od zespołu autorskiego w ich wyborze i prezentacji. Należy jednak zauważyć, że w literaturze ekonomicznej brak jest głębszego przedstawienia czynników z zakresu polityki ekonomicznej włączających Polskę w wymianę międzynarodową. To przecież upłynęło dopiero niecałe 30 od początku transformacji systemowej i otwarcia naszego kraju na wymianę i współpracę. Istnieje więc potrzeba, wzmacniana dynamiką przemian globalnych, budowy nowych form umów bilateralnych, np. międzynarodowego handlu wewnątrzgałęziowego. Dostrzegam konieczność naświetlenia też dla potrzeb dydaktycznych, roli placówek dyplomatycznych Polski w tym konsulów honorowych, organizacji państwowych (Polska Agencja Inwestycji i Handlu, PAIiH; Izb Handlowych) w plasowaniu naszego kraju w wymianie międzynarodowej. W dotychczas znanych mi opracowaniach eksponuje się raczej twarde czynniki, a brak miękkich o charakterze negocjacyjnym, promocyjnym, współuczestniczącym. Dużą rolę w aspekcie zrównoważonego rozwoju stosunków międzynarodowych odgrywają niektóre ugrupowania międzynarodowe i organizacje społeczne, których przedstawienie wymaga odrębnych opracowań.

Przedstawione powyżej moje uwagi są jednocześnie propozycją badawczą i sugestią dla autorów do przygotowania drugiego, poszerzonego wydania monografii z MSG lub drugiego tomu, który obejmował by te zagadnienia.